

מאימתי יצה"ר שולט באדם

ויתרוצצו הבנים בקרבה [כ"ה כ"ב] פרש"י "עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת עוברת על פתחי ע"א עשיו מפרכס לצאת", ע' סנהדרין דף צ"א ב' ואמר ליה אנטונינוס לרבי מאימתי יצר הרע שולט באדם משעת יצירה או משעת יציאה, א"ל משעת יצירה, א"ל א"כ בועט במעי אמו ויוצא, אלא משעת יציאה, אמר רבי דבר זה למדני אנטונינוס ומקרא מסייעו שנאמר לפתח חטאת רובץ, וצ"ע א"כ למה עשיו היה מפרכס לצאת בפתחי ע"ז והרי זהו מה שהוכיח אנטונינוס שאילו היה יצה"ר במעי אמו היה מבעט ויוצא.

[א"ה: ע"י מהרש"א שם שהק' זה. ושמעתי לבאר בזה דהנידון בין רבי לאנטונינוס לא היה שאלה גרידא, אלא האם היצה"ר הוא מעצם האדם או שרק דבר נוסף הטפל אליו, ודוגמא לדבר שזה ודאי שעובר בתחילת יצירתו יש לו ראש ולב וכו' אולם על שערות וציפורניים אפשר להסתפק מתי הם נוצרים כי אינם חשובים. ואיה"נ בזה שונים עשו ויעקב [וגם רבי ואנטונינוס שהם רומזים להם כמב' ברש"י] שיעקב הוא טוב בעצם והרע הוא רק דבר נפרד, משא"כ עשו הרע הוא עצם מעצמיו].

אמלאה החרבה

ושני לאמים ממעיד יפרדו ולאם מלאם יאמץ (פכ"ה כ"ג), ופי' רש"י מלאום יאמץ לא ישוו בגדולה כשזה קם זה נופל וכה"א אמלאה החרבה לא נתמלאה צור אלא מחרבנה של ירושלים עכ"ל, והי' אפ"ל עוד דהנה לעיל כי רש"י ושני לאמים אין לאום אלא מלכות, והנה בסו"פ וישלח כתיב (ל"ו ל"א) ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל, ואח"כ בפי' מ' כתיב ואלה שמות אלופי עשו למקמתם בשמותם, ופי' רש"י שנקראו על שם מדינותיהם לומר שמת הדר ופסקה מהם מלכות והראשונים הנזכרים למעלה הם שמות תולדותם וכן מפורש בדברי הימים וימת הדר ויהיו אלופי אדום אלוף תמנע וגו', ונמצא לפ"ז דהיו מלכים באדום רק לפני מלך מלך לבני ישראל ואח"כ היו להם רק אלופים, וכך היה אפשר לפי הפסוק ולאם מלאם יאמץ והיינו שכשהיה לאדום מלך לא היה לבני ישראל וכשהיה לישראל מלך לא היה מלך לאדום.

עשו לא נימול

פכ"ה פכ"ה בדעת זקנים מבעלי התו' הביא מדרש שמעיקרא לא מלו את עשו משום שהיה אדמוני וחשש יצחק שלא נבלע בו דמו, וכשהגדיל עיכב בעצמו, ולפ"ז נמצא שהיה ליצחק בן ערל, והרי מבואר בפירקי דר' אליעזר פרק ל"ב שגדיי עזים

שהוזכרו בסוף הפ' הי' אחד לפסח, והרי מילת זכריו ועבדיו מעכבת בפסח, אכן התי' פשוט שהרי מבואר ברמב"ם פ"ה מהל' קרבן פסח הל' ה' מילת זכריו הקטנים ועבדיו בין גדולים ובין קטנים מעכבת, וכיון שעשו היה גדול לא היה מעכב את אביו בפסח.

וע' ברמב"ם בפ"ט מהל' עבדים כ' שגוי יכול למכור בניו ובנותיו לעבדים ובזכר יצחק סי' ב' מבואר שד"ז מעכב את האב בפסח אם נתגייר, וע' במקור ברוך סי' מ', אבל י"ל שלאבות היה דין ישראל ולא היה להם דין שיכולים למכור בניהם וממילא שאין מעכבם בפסח, ועמש"כ בצבא הלוי יבמות פ' החולץ.

מכירת הבכורה

בקצה"ח סי' רע"ח ס"ק י"ג כי גבי מכירת הבכורה מעשיו ליעקב שהרי ק' דהי' דבר שלא בא לעולם, ות"י ע"פ דבריו שם דמהני סילוק מחלק הבכורה בחיי אביו וא"כ י"ל דלא היתה מכירה אלא סילוק, אלא שבתשו' הריב"ש הק' ג"כ איך מכר בכורה שהיא דבר שלא בא לעולם, והשואל הביא מר' יעקב בן הרא"ש בשם הרא"ש שע"י שבועה אפשר למכור דבר שלא בא לעולם, והריב"ש כי ע"ז דלאו שמי' דהרא"ש והטור חתים עליה אלא קודם מתן תורה היה אפשר למכור דבר שלא בא לעולם, וכ"כ ביד רמה ב"ב קכ"ו, ומה שהצריכו לישבע כי הריב"ש שהכיר בו שהוא בעל זרוע ע"כ רצה שישבע, והנה לכאוי' י"ל עוד דנהי דאין חסרון דדבר שלא בא לעולם, אבל גם לר"מ דאדם מקנה דבר שלא בא לעולם מ"מ כל שלא בא לעולם יכול לחזור בו, וא"כ ה"נ אף אם קודם מתן תורה היה אפשר להקנות דבר שלא בא לעולם אבל מ"מ היה יכול לחזור בו, ולזה הצריכו שבועה, (וע' בהעמק דבר פ' תולדות). וע' בקצה"ח סי' של"ב שביאר בזה מה שהקנה לבן ליעקב עקודים נקודים וטלואים והרי הוי דבר שלא בא לעולם וכי הקצה"ח דהי' מדין התחייבות וזה מהני גם בדבר שלא בא לעולם, ועוד הביא מתרומת הדשן שהקנה לו צאן לולדותיהם, גם כ' שע"פ הריב"ש שקודם מ"ת היה אפשר להקנות דבר שלא בא לעולם ניחא, ויש להוסיף שעפ"ז יש לבאר מה שחזר לבן והחליף משכורתו עשרת מונים, והרי אם

צבא הלוי

פרט ועוללות מתורת רבנו
צבי אליהו הלוי שטיינברג
של"ט א

בד' הרמב"ן שהבארות רמז לביהמ"ק

ויחפרו עבדי יצחק בנחל כו' (כ"ו י"ט) ויריבו רעי גרר כו' ויקרא שם הבאר עשק כי התעשקו עמו ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה ויעתק משם ויחפר באר אחרת ולא רבו עליה ויקרא שמה רחבות כו', וברמב"ן כ' שכ"ז רמז לביהמ"ק שבית ראשון ובית שני נחרבו ובית שלישי יעמוד, ושמעתי מכב' הגר"ד לנדו שמרומז כן שבב' הבארות הראשונות כתיב ויחפרו בלשון רבים ובבאר השלישית כתיב ויחפר בלשון יחיד, והיינו שב' בתי מקדש נבנו ע"י בני"א, אבל בית השלישי יבנה ע"י הקב"ה וזהו שנכתב בלשון יחיד.

חפירת יצחק את הבארות שסתמום פלישתים

וכל הבארות אשר חפרו עבדי אביו בימי אברהם אביו סתמום פלשתים וימלאום עפר, וישב יצחק ויחפר את בארת המים אשר חפרו בימי אברהם אביו ויסתמום פלשתים אחרי מות אברהם ויקרא להן שמות כשמת אשר קרא להן אביו.

והנה בב"ק כ"ט ב' למה הדבר דומה למוצא בור מגולה וכסהו וחזר וגילהו א"ל מר זוטרא בריה דרב מרי לרבינא מי דמי התם לא אסתלק להו מעשה ראשון הכא אסתלק להו מעשה ראשון הא לא דמי אלא למוצא בור מגולה וטממה וחזר וחפרה דאסתלקו להו מעשה ראשון וקיימא לה ברשותו. ומבואר שאם כסה בור של חבירו וחזר וגילהו חייב הראשון משום דלא איסתלקו מעשה ראשון אבל אם סתם את הבור וחזר וחפרו מתחייב השני כיון שנסתלקו מעשה ראשון, ולפ"ז יש להבין מה שחזר יצחק וחפר את בארות המים שחפר אביו וסתמום פלשתים, דהואיל וסתמום פלשתים נמצא שנסתלקו מעשה אברהם ושוב אין אלו בארות שחפר אברהם, ולמאי רצה לחפור דוקא בארות אלו.

והנה בדף ל' ע"א אי' אמר רבינא זאת אומרת המכסה בורו בדליו של חבירו ובא בעל דלי ונטל דליו חייב בעל הבור, והמבואר שכיון שכיסה בדלי של אחר והרי האחר אין חייב להשאיר שם דליו אלא יכול ליטלו נמצא דלא חשיב שכיסה את הבור וע"כ חייב עליו, ויל"ע איך הדין בסתם הבור בעפר של חבירו, דלכאוי"ל שגם בזה כיון שאין בעל העפר חייב להשאיר שם עפר שלו ויכול ליטלו נמצא שאין זו סתימה דעומד לכך שיטלו, וכן מבואר בחזו"א ב"ק ס"י ב' ס"ק כ', ולפ"ז י"ל דהפלשתים סתמו בעפר של אברהם והיה עומד לכך שיטלו ואין זו סתימה ולא נסתלקו מעשיו, וביותר אפ"ל דאף הסתימה היתה בעפר שלהם אבל כיון שהבור אינו שלהם ועומד לכך שיוציאו העפר לא נסתלקו מעשה ראשון, ולא דמי לבור ברה"ר שהוא שלא כדין שאם אחר סתמו חשיב סתימה, כיון שעומד לכך שישתמוהו, אבל באר שאינה ברה"ר אינה עומדת לכך שישתמוהו, וע"כ לא חשיב איסתלקו מעשה ראשון.

היה קנין או התחייבות איך היה יכול לחזור בו, אך להריב"ש היה הקנאה על דבר שלבל"ע ואף דמהני מ"מ י"ל דמהני חזרה כל שלא בא לעולם וכש"נ.

ועפ"ז יש לבאר הגמ' בסוטה י"ג ע"א דאי' שם כיון שהגיעו למערת המכפלה אתא עשו קא מעכב א"ל ממרא קרית הארבע היא חברון ואמר ר' יצחק קרית ארבע ארבע זוגות היו אדם וחיה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה איהו קברה ללאה בדידיה והא דפייש ידידי הוא אמרו ליה זבינתה אמר להו נהי דזביני בכירותא פשיטותא מי זביני אמרו ליה אין דכתיב בקברי אשר כריתי לי ואמר ר' יוחנן משום ר"ש בן יהוצדק אין כירה אלא לשון מכירה שכן בכרכי הים קורין למכירה כירה, ופירש"י נהי דזבינתי לבכורתי ולא אטול פי שנים אלא כמוהו פשיטותא מי זביני חלקי בחלק פשוט לא מכרתי א"ל אין פשיטותך נמי זבנת חלקך במערה זו לגמרי שכך אמר אבינו בשעת מיתתה אשר כריתי לי ואין כירה אלא לשון מכירה כו' עכ"ל, והנה מעיקרא טען עשו שאף שמכר חלק הבכורה אבל אחר שמכר יהיו שניהם שוים, ותמה מהרש"א דאילו מכר חלק הבכורה הרי עתה יש ליעקב פי שנים, וע"כ כ' מהרש"א דכוונת עשיו דאף שמכר חלק הבכורה לגמרי ליעקב ושוב יש ליעקב ב' חלקים ונמצא שבב' הקברות יש לו ב' שלישי, ואחר שקבר את לאה נשאר לו שלישי אחד בקבר השני וא"כ תובע אותו עשיו וישלם לו שלישי, וע"ז אמרו שמכר גם חלק פשיטות, וע"ש דבאמת לא מכר כל חלק פשיטות שלו אלא רק במערת המכפלה, וע' ברש"י פ' ויחי (בראשית נ' פסוק ה') על הפסוק בקברי אשר כריתי ומדרשו עוד מתיישב על הלשון כמו אשר קניתי אר"ע כשהלכתי לכרכי הים היו קורין למכירה כירה ועוד מדרשו ל' כרי דגור שנטל יעקב כל כסף וזהב שהביא מבית לבן ועשה אותו כרי ואמר לעשו טול זה בשביל חלקך במערה", ועכ"פ מצינו כאן ב' פי' דלרש"י טען עשו שאחר המכירה דינם להיות שוין ולמהרש"א לטענת עשיו יש ליעקב פי שנים אבל גם לו יש עדיין חלק פשיטות.

ולהנ"ל מבואר היטב שהרי באמת יש נפ"מ בין פי' הריב"ש לפי' הקצה"ח, דלהריב"ש דהוי מכירה א"כ מכר לו עשו ליעקב את חלק הבכורה ושוב יש ליעקב פי שנים וזה כמהרש"א, אבל להקצה"ח דהי' חסרון של דבר שלא בא לעולם, שלא היה מכירה אלא סילוק הרי אילו הבכור יסתלק מחלק בכורתו לא יקבל השני פי שנים אלא חשיב כאין בכור ויחלקו כדין ב' פשוטים, (וע' בחי' הגרע"א לב"ב מהדורת ר"ש אריאלי דף קכ"ד מה שהובא בשו"ת הגר"ש אייגר ח"ב כתבים ס"י ס"ג ס"ק ה'). אכן מה שמכר חלק הפשיטות ודאי דהיה מכירה גמורה דעל חלק פשיטות ל"ש סילוק, אלא שבזה לא היה חסרון של דבר שלא בא לעולם משום שהי' זה אחר מיתת יצחק, וכמבואר במדרש רבה משפטים (שמות סוף פרשה ל"א), אבל מה שמכר לו את הבכורה הרי היה בחיי יצחק והיה דבר שלא בא לעולם וע"כ צריך לדין סילוק וזהו שטען עשו שיחלקו בשוה וכמו שפי' רש"י.